

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОЦІНКИ В НАДФРАЗОВІЙ ЄДНОСТІ

Приходько Г. І.

Запорізький національний університет

Статтю присвячено дослідженню проблеми репрезентації оцінки в надфразовій єдності. Визначено три семантичні типи надфразової єдності: дескриптивний, наративний та дескриптивно-наративний. В усіх типах теми об'єднуються навколо речення-центру, яке є оцінною ремою.

Ключові слова: надфразова єдність, оцінка, дескриптивний, наративний, дескриптивно-наративний, тема, оцінна рема.

Приходько А. И. Актуализация оценки в сверхфразовом единстве. Статья посвящена исследованию проблемы репрезентации оценки в сверхфразовом единстве. Определены три семантических типа сверхфразового единства: дескриптивный, нарративный и дескриптивно-нарративный. Во всех типах темы объединяются вокруг предложения-центра, которое является оценочной ремой.

Ключевые слова: сверхфразовое единство, оценка, дескриптивный, нарративный, дескриптивно-нарративный, тема, оценочная рема.

Prykhodko H. I. Actualization of evaluation in supra-phrasal unit. The article investigates the problem of representation in the evaluation of supra-phrasal units. It identified three semantic types of super-phrasal units: descriptive, narrative and descriptive-narrative. In all types of threads are united around a proposal center, which is evaluative rheme.

Key words: supra-phrasal unit, evaluation, descriptive, narrative, descriptive-narrative, evaluative rheme.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Оцінність у всьому її різноманітті властива не лише словам і словосполученням, а й більшою мірою утворенням більш високого рівня. Синтаксичні утворення, що використовуються для вираження потенціалу оцінки, здебільшого належать до афективного чи емоційного синтаксису. Ми повністю поділяємо думку К. А. Долініна: «Синтаксичні конструкції, які виражають емоцію, байдужі до характеру цієї емоції; одні й ті ж конструкції використовуються для вираження і схвалення, і осуду, і гніву, і радості, і страху, і подиву тощо. Із цього постає, що синтаксичним конструкціям притаманне не емоційно-оцінне, а просто емоційне забарвлення, тому із цієї точки зору поверхнево-синтаксичні синоніми протиставляються один одному насамперед як емоційні/неемоційні» [4, 106].

Потреба мовців у висловленні оцінки зумовила також закріплену вжитком форму її вираження, що свідчить про повторюваність комунікативного завдання, а також про те, що синтаксична конструкція, використовувана часто для його здійснення, отримала статус типової форми комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення синтаксичних конструкцій неодмінно приводить дослідника в царину тексту, оскільки в ньому ще більшою мірою, ніж на лексичному рівні, доводиться виходити за межі окремо взятого речення [7, 4], оскільки без урахування зв'язків між реченнями та загальною ситуацією висловлювання опис оцінки не може бути достатньо повним.

Отже, метою статті є розгляд особливостей актуалізації оцінного потенціалу на рівні надфразової єдності (далі – НФЄ). Проблема НФЄ вже перейшла межі лінгвістичної стилістики, привернула до себе увагу представників інших галузей мовознавства та посіла належне місце в лінгвістиці тексту, яка швидко й успішно розвивається. Незважаючи на численність визначень НФЄ, можливо виділити її основні ознаки, що підкреслюються більшістю дослідників: наявність власної «мікротеми», структурна й смислова завершеність [2; 3; 5]. Смысл НФЄ створюється конвергенцією всіх діючих у ній зв'язків (формальних, граматичних, семантико-синтаксичних).

Варто зазначити, що надфразова єдність – проміжна ланка між лексичними та синтаксичними одиницями. Її можна розглядати по-різному: або окремо від лексичних і синтаксичних одиниць, не відносячи ні до перших, ні до других, або як особливу складову частину і лексичних, і синтаксичних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки ми розглядаємо оцінку як ставлення людини до об'єктів і явищ навколишнього світу, що може бути виражене мовними засобами експліцитно чи імпліцитно, вона логічно пов'язана із семантикою. Отже, варто досліджувати НФЄ як семантико-синтаксичну єдність особливого типу, проте здійснювати її аналіз переважно із семантичного аспекту.

У НФЄ, що використовується для актуалізації потенціалу оцінки, важливі значення мають предикативні елементи, які виконують основне смислове навантаження, завдяки чому й відбувається реалізація стратегій і тактик тексту. У межах НФЄ функцію предиката, або смислового центру, завжди бере на себе ціле речення, здатне «просвічувати» крізь усю

тканину НФЄ як стрижень усіх діючих між реченнями зв'язків.

Єдність теми – характерна риса семантичного аспекту тексту та його компонента – НФЄ, де зазвичай розвивається одна мікротема, що включає низку подій. Наприклад:

"A transient unexpected, gleam of feeling which was partly affection, but to a far greater extent pride, lit up Brodie's harsh features like a sudden quiver of light upon a bleak rock. Brodie's eyes grew sullen like that of a baited bull. He felt confused, trapped like a blundering animal before the trial raddled creature on the bed. Restless as a caged tiger, he placed up and down the lobby" (1, 420).

Перше речення дає лише поверхнєве визначення емоційного стану Броуді, проте воно є пропозицією, що вводить тему, навколо якої впорядковується семантичний зміст тексту та яку можна визначити як концептуальне ядро, концентровану абстракцію всього текстового змісту.

Смисл усього НФЄ являє собою складну комбінацію смислів усіх речень, що його компонує. Предикати речень *to light up, to be partly, to grow sullen* виявляють динаміку змін у настрої суб'єкта. Предикати *to feel confused, to trap*, пропозиційні імена *quiver of light, bull, animal, caged tiger* установлюють причинно-наслідкові зв'язки між подіями.

У НФЄ можна встановити два типи зв'язків між подіями: одночасності, що поєднують синхронні факти, та послідовності, що сполучають факти, які слідує один за одним. Цим типам зв'язків відповідають три семантичні типи НФЄ: дескриптивний, наративний і дескриптивно-наративний.

Розглянемо таку дескриптивну НФЄ:

"At the end of a week they had cleared out the old window frames, the doorway, the dilapidated shelves and counter; the whole worn wreckage of a bygone age. And now the denuded frontage leered at Brodie like a mask, its window spaces the sightless sockets of eyes and its empty doorway the gaping toothless mouth" (1, 264).

А. Кронін наводить опис будівництва нового магазину, майбутнього конкурента Броуді. Однак мета письменника полягає в тому, щоб адекватно передати негативні емоції головного персонажа – його ненависть до своїх процвітаючих суперників. Саме єдністю цих почуттів можна пояснити такі смислові паралелізми, як *its window spaces – the sightless sockets of eyes, its empty doorway – the gaping toothless mouth*, що свідчать про зсуви й зрушення в його баченні об'єктивного світу. У цьому висловлюванні для вираження оцінки використано сарказм.

В останньому реченні негативна оцінка посилюється емоційно-експресивною конотацією висловлювання, що досягається завдяки вживанню оцінних слів у контексті всього висловлювання, яке має негативну спрямованість. Розглянуте речення є висновком з усієї НФЄ. Попередні речення ніби згруповані навколо нього та готують читача до сприйняття сарказму, який міститься у фінальному реченні. Проте воно, вилучене й розглянуте поза межами НФЄ, містить лише негативно-оцінне значення, у складі ж НФЄ осмислюється як саркастичне.

Проаналізуємо ще один випадок реалізації оцінки в дескриптивній НФЄ:

"What I detest is napalm bombing. From 3 000 feet in safety". He made a hopeless gesture. "You see the forest catching fire. God knows what you would see from the ground. The poor devils are burnt alive, the flames go over them like water. They are wet through with fire". He said with anger against a whole world that don't understand" (2, 187).

У наведеному висловлюванні описуються жахливі наслідки бомбардувань в одному з районів В'єтнаму. Речення розташовані з урахуванням емоційного наростання та порівняння, які досягають найвищого напруження в останньому реченні. Це речення-висновок є фокусом усієї НФЄ. Воно об'єднує навколо себе інші речення, які розглядаються як теми. Гнів героя, спрямований проти жахів війни, стає зрозумілим із контексту всієї НФЄ, тобто з макроконтексту.

У наративній НФЄ перше речення семантично незалежне (автосемантичне), саме воно виступає сигналом початку НФЄ. Наступні речення семантично зв'язані з першим (синсемантичні). Вони роз'яснюють, розвивають та узагальнюють зміст останнього:

"I had moved too hurriedly and they heard me, because a silence grew outside. Silence like a plant put out tendrils: it seemed to grow under the door and spread its leaves in the room where I stood. It was a silence I didn't like, and I tore it apart by flinging the door open. Phuong stood in the passage and Pyle had his hands on her shoulders: from their attitude they might have parted from a kiss" (2, 166).

У наведеному висловлюванні до складу НФЄ входять декілька речень, які передають емоційний стан мовця (суб'єкта), а саме поступове наростання внутрішнього занепокоєння. У композиційній структурі цього НФЄ привертає увагу триразовий анафоричний повтор абстрактного предиката *silence*.

Ретроспективне розгортання персоніфікованого образу, представленого зазначеним іменником, сприяє створенню емоційної напруги. Наявність неозначеного артикля перед абстрактним іменником *silence* вносить певне пожвавлення у звичний образ та зв'язує його із чимось конкретним. Реалізація конкретики відбувається в порівняльній конструкції, що подається безпосередньо після метафори та утворює її післятекст.

Основою порівняльної конструкції стає конкретне ім'я *plant* – швидко зростаюча рослина, яка випускає пагони. В образному порівнянні абстрактне ім'я *silence* здобуває ознаки з галузі свого негімплікаціоналу за рахунок перепідпорядкування предикатів *to put out tendrils, to grow, to spread its leaves*. Вершиною наростання емоційної напруги є метафорична номінація, представлена предикатним знаком *to part from* в останньому реченні.

Аналогічно відбувається репрезентація оцінки в такій НФЄ:

"Good-buy. Thank you so much". "Good-buy, said Bertha". Miss Fulton hold her hand a moment longer. "Your lovely pear tree!" She murmured. And then she was gone, with Eddie following like the black cat following the grey cat" (3, 216).

Значеннєвим центром єдності є порівняння. Перше й друге речення пов'язані каузальними відношеннями (*hold her hand – murmured*). Третє речення відкривається сполучником *and*, який має поліфункціональний характер. З одного боку, він є формальним засобом зв'язку речень, а з іншого – посилює паузу, збільшує відстань між реченнями, тим самим визначаючи межу зміни динаміки смислів від нейтрального до негативного. Зорова пауза ще більше підкреслюється прислівником *then*, який розташовується безпосередньо після сполучника.

Поступова зміна швидкості руху смислів маніфестується семантикою дієслів, які реалізують бінарні семи неквапливості в першому й другому реченнях (*hold... a moment longer; murmured*) та квапливості в третьому (дієслово *go* в пасивній формі *was gone*). Семантична структура дієприкметника *following* у контексті речення також здобуває додаткову сему квапливості, швидкості дії. Образ кішки при цьому має негативне значення (бридке, потворне створіння). Він стає індикатором емоційно-негативної інформації, яка надає всьому змісту НФЄ нового смислу, оскільки інформація в НФЄ не замикається в межах одного речення, а іррадіює на весь смисловий фрагмент.

Аналіз зв'язку речень у НФЄ показує, що вони розташовуються з урахуванням ступеня наростання міри ознаки. Оцінка зосереджується в останньому реченні, що містить кульмінаційну частину, – у ядрі НФЄ, навколо якого розташовуються решта речень.

Розглянемо структуру НФЄ змішаного, дескриптивно-наративного типу:

“Even in the intervals of silence he was harassed by their presence, kept anticipating the onset of the staccato tattoo, and, when it recommended, a pulse within him throbbed dangerously in the same tapping rhythm.

When the rending of saws of wood came through the dividing wall he winced, as if the saw had rasped his own, bones, and the cold steely sound of the chisels upon stone he frowned, as if they carved upon his brow above and between his eyes a deep vertical furrow of hatred.

They were gutting the shop. The men worked quickly and, in the rush to complete their operation, worked also overtime” (1, 264).

Аналізована НФЄ тримається на єдиній загальній темі – передати внутрішній емоційний стан персонажа, його уражену «жорстоку гординю». Розпад НФЄ на три абзаци увиразнює емоційну спрямованість, що створюється за рахунок уживання предикатів із негативною оцінкою (*harass, dangerously, hatred*), а також за допомогою слів, нейтральних із позиції оцінки (*pulse, staccato tattoo, frown, saw*), які

набувають негативного значення під впливом контексту всього висловлювання.

Аналогічним чином актуалізується оцінка в такому прикладі:

“But the wanting and the waiting were over now, and Willie had a haircut and a new hat and a new brief case with the copy of his speech in it and a lot of new friends, with drooping blue jowls and sharp pale noses, who slapped him on the back, and a campaign manager, Tom Duffy, who would introduce him to you and say with a tin-glittering heartiness, “Meet Willie Stark, the next Governor of this state”. And Willie would put out his hand to you with gravity of a bishop” (4, 249).

Семантичним ядром НФЄ, яке базується на фонових знаннях, є словосполучення *tin-glittering heartiness*, що актуалізує негативне ставлення автора до фарсу й облудності передвиборної кампанії. Експресивність єдності підкреслюється використанням адвербіального звороту з прийменником *with*, який містить стереотипне словосполучення *gravity of a bishop* та сприяє експлікації оцінки.

Той факт, що абзаци НФЄ виділяються самим автором, дає можливість лінгвістам говорити про те, що прагматична установка автора переважає над прагматичною установкою тексту [1, 203–207; 6, 90–103].

Аналіз актуального членування НФЄ свідчить, що мікротеми групуються навколо речення-центру, яке є оцінною ремою (R_0). Це можна зобразити в такий спосіб:

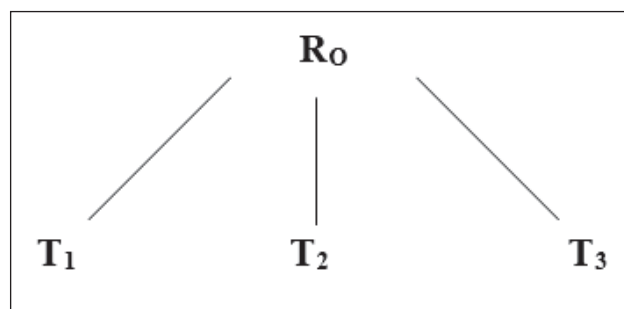

Рис. 1. Репрезентація оцінки в НФЄ

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Аналіз зв'язку речень у НФЄ показує, що вони розташовуються з урахуванням ступеня наростання міри ознаки. Оцінка зосереджується в останньому реченні, що містить кульмінаційну частину, – у ядрі НФЄ, навколо якого розташовуються решта речень. Перспективним є дослідження функціонування оцінної НФЄ в публіцистичному та інших типах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
2. Блох М. Я. Теоретические основы грамматики / М. Я. Блох. – 2-е изд., испр. – М. : Высшая школа, 2000. – 160 с.
3. Валгина Н. С. Теория текста : [учеб. пособие] / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – 280 с.
4. Долинин К. А. Стилистика французского языка / К. А. Долинин. – М. : Просвещение, 1987. – 303 с.
5. Ефремова Л. С. Сверхфразовое единство как семантико-синтаксическая единица текста / Л. С. Ефремова // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2011. – № 3(8). – С. 105–107.
6. Сусов И. П. О двух путях исследования содержания текста / И. П. Сусов // Значение и смысл речевых образований. – Калинин : КГУ, 1979. – С. 90–103.

7. Kolegaeva I. M. Cross-Cultural Transformations of a Text in Linguistically Heterogeneous Communication / I. M. Kolegaeva // Newsletter. – 1996. – № 4. – P. 4.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Cronin A. Hatter's Castle / A. Cronin. – London : V. Gollancz, ltd., 1931. – 637 p.
2. Greene G. The Quiet American / G. Greene. – Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1959. – 227 p.
3. Mansfield K. Selected Stories / K. Mansfield. – Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1959. – 183 p.
4. Warren R. P. All the King's Men / R. P. Warren. – San Diego : Harcourt Brace Tovanovich, 1982. – 438 p.